

Μάθημα 60ό

Ὁ Θεός, περιπατῶν στὸν παράδεισο,
καλεῖ τὸν Ἀδάμ· ὁ δὲ Ἀδάμ ἐκρύβη.

Θιερὸς συγγραφέας τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, ὁ Μωυσῆς, σημειώνει ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι, μετὰ τὴν πώση, «ἤκουσαν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ»¹. Ἀκουσαν τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποῖος περπατοῦσε στὸν παράδεισο· ὅπως ἀκριβῶς ἀκοῦμε τὰ βήματα κάποιου πού ἔρχεται.

Εἶπαμε βέβαια τὴν περασμένη φορὰ ὅτι ὁ Θεός δέν κινεῖται, ὅπως λέει ὁ ιερὸς Χρυσόστομος, δέν περπατάει, ὁ Θεός δέν ἔχει πόδια· ἐδῶ ἡ ἔκφραση πρέπει νά ἐκληφθεῖ ἀνθρωπομορφικά.

Πῶς ὅμως ἤκουσαν τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ; Εἶχαμε πεῖ ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ συνείδηση. Ἀκουσαν ὅμως ἀληθινὰ φωνή;

Ὅπωςδήποτε ἤκουσαν καὶ ἐξωτερικὰ φωνή. Τὸ φαινόμενο δέν πρέπει νά ἦταν μόνο ἐσωτερικό· ἦταν καὶ ἐξωτερικό.

1. Γέν. 3, 8.

Παρότι όμως τό χωρίο ἐκφράζει ἕναν ἔντονο ἀνθρωπομορφισμό—ὅτι ὁ Θεός περπατάει καί ἔρχεται νά συναντήσῃ τοὺς πρωτοπλάστους—, δέν ἀποκλείεται οἱ πρωτόπλαστοι νά δέχθηκαν τήν ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ ὑπό τήν μορφή ἀγγέλου· ὅπως ἀκριβῶς δέχθηκε τήν ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ ὑπό τήν μορφή τριῶν ἀγγέλων καί ὁ Ἀβραάμ.²

Φαίνεται λοιπόν ὅτι μᾶλλον—πέρα ἀπό ἕναν ἐσωτερικό ἔλεγχο— ἔχουμε καί μία ἐξωτερική ἐμφάνιση τοῦ Θεοῦ.

Τό ὅτι κρύφτηκαν μέσα στό δάσος δέν εἶναι ἕνα ἀποτελεσμα μόνο τῶν τύψεων τῆς συνειδήσεως· μᾶλλον δείχνει ὅτι κάτι πρέπει νά εἶδαν. Φαίνεται ὅτι ἦρθε ὁ Θεός πράγματι περιπατῶν, δηλαδή ὡς ἄγγελος. Ἔτσι φαίνεται. Ἀντελήφθησαν πάντως τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Μέ ποιόν τρόπο δέν τό γνωρίζουμε ἀκριβῶς, δέν μᾶς τό καθορίζει ἡ Ἀγία Γραφή.

Βέβαια, ὁ ἱερός Χρυσόστομος πάνω στό σημεῖο αὐτό λέει ὅτι εἶναι χαρακτηριστικό ἐκείνων πού ἔχουν τύψεις συνειδήσεως νά ἐνοχλοῦνται ἀπό τόν πιό μικρό θόρυβο· ὅτι νά ἀκούσουν, νομίζουν ὅτι ἔρχεται ἐκεῖνος στόν ὁποῖο ἔχουν κάνει κάποια ἀβαρία, κάποια ἁμαρτία.³

Ὡστόσο, δέν θορυβοῦνταν οἱ πρωτόπλαστοι ὅταν ἐρχόταν σ' αὐτούς ὁ Θεός. Φαίνεται ὅτι αὐτές οἱ ἐπισκέψεις ἦταν οἰκεῖες, γνωστές στοὺς πρωτοπλάστους. Τώρα ὅμως, ἐπειδή παρέβησαν τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί θορυβοῦνται, γι' αὐτό καί κρύβονται.

2. Βλ. Γέν. 18.

3. Βλ. *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία ΙΖ', PG 53, 135 κ.ἐ..

Πάντως ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς φανερώνει καί μᾶς τό λέει, ὅτι ὁ Θεός, πρό τῆς πτώσεως, πρέπει νά ἐμπεριπατοῦσε –νά χρησιμοποιήσω αὐτήν τή λέξη τῆς Ἁγίας Γραφῆς– καί ἐντός καί ἐκτός τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Θεός σαφῶς λέει στήν Παλαιά Διαθήκη –καί μάλιστα ἐπαναλαμβάνεται καί στήν Καινή Διαθήκη– ὅτι θά κατοικήσω μέσα τους καί θά περπατήσω ἀνάμεσά τους, αὐτοί θά εἶναι παιδιά μου κι ἐγώ πατέρας τους, αὐτοί θά εἶναι λαός μου καί ἐγώ Κύριός τους καί Θεός τους, ἐκεῖνο τό ἐμπεριπατήσω πῶς μπορούμε νά τό ἀντιληφθοῦμε; Πῶς ἐμπεριπατεῖ ὁ Θεός;

Βέβαια, στήν Παλαιά Διαθήκη, μετά τήν πώση τῶν πρωτοπλάστων, πρέπει ὅπωςδήποτε νά ἔχουμε μία ἐμπεριπάτηση τοῦ Θεοῦ ἐσωτερική. Δέν ἀποκλείεται ὁμοῦς νά εἶναι καί ἐξωτερική, ὅπως σᾶς ἀνέφερα στήν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ.⁴

Ὁ Ἀβραάμ βλέπει μπροστά του τρία πρόσωπα, τρεῖς ἄνδρες. Τούς βάζει νά καθήσουν νά φᾶνε. Δέν γνωρίζει στήν ἀρχή ποιοί εἶναι. Ἀντιλαμβάνεται ὁμοῦς ὅτι ἔχει νά κάνει μέ τόν Θεό. Γι' αὐτό, ἐνῶ εἶναι τρεῖς, τούς μιλάει σέ Ἐνικό ἀριθμό· *Κύριε*, καί ὄχι *Κύριοι*. Καί ὅταν ὁ Θεός λέει ὅτι θά καταστρέψει τά Σόδομα, δέν αἰσθάνεται ὁ Ἀβραάμ ὅτι ἔχει νά κάνει μέ κάποιον ἄνθρωπο πού τοῦ μιλάει, ἀλλά μέ τόν ἴδιο τόν Θεό.

Ἔτσι, μετά τήν πώση τῶν πρωτοπλάστων, ἔχουμε τήν ἐμπεριπάτηση αὐτή κυρίως ὡς ἐσωτερικό φαινόμενο. Στόν παράδεισο ὁμοῦς θά πρέπει ὁ Θεός νά ἐμπεριπατοῦσε καί ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά.

4. Βλ. Δευτ. 23, 15. Β' Βασ. 7, 6.

Όταν θά ξαναγυρίσουμε πίσω, μετά τήν ἀνάστα-
ση τῶν νεκρῶν καί τήν εἴσοδό μας στή Βασιλεία τοῦ
Θεοῦ, τότε πάλι ὁ Θεός θά εἶναι ἐμφανής καί ἐντός
καί ἐκτός, καί μέσα μας καί ἄπ' ἔξω μας. Θά δοῦμε τό
πρόσωπό Του –μή τό ξεχνοῦμε ποτέ αὐτό– τό πρόσω-
πο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ!⁵ Θά ἔχουμε λοιπόν αὐτή τήν
παρουσία τοῦ Θεοῦ.

Ἐξ ἄλλου, ὁ θεωμένος ἄνθρωπος, αὐτός πού ἔχει
θεοπτίες καί βλέπει τό ἄκτιστο φῶς, πού τό βλέπει; ἐ-
σωτερικά ἢ ἐξωτερικά; Κάποτε τό βλέπει ἐσωτερικά,
κάποτε καί ἐξωτερικά.

Μάλιστα, ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καθώς πηγαίνει
στή Δαμασκό, βλέπει τόν Κύριό μας, τόν Ἰησοῦ Χρι-
στό, τόν ἐνανθρωπήσαντα πλεον Υἱό τοῦ Θεοῦ. Τόν
βλέπει ἐξωτερικά· δέν τόν βλέπει ἐσωτερικά. Οἱ συνο-
δοί του μάλιστα ἀκοῦν τήν φωνή τοῦ Κυρίου, βλέπουν
τό φῶς, πέφτουν ὅλοι κάτω· δέν μποροῦν ὅμως νά δια-
κρίνουν τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεός ἤθε-
λε νά φανεῖ μόνο στόν Παῦλο· ἀλλά τά φαινόμενα θά
λέγαμε τά περιφερειακά ἦταν κοινά. Δέν ἦταν ὑποκει-
μενικό δηλαδή τό φαινόμενο· ἦταν ἀντικειμενικό. Γι'
αὐτό καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέει «οὐχί Ἰησοῦν Χρι-
στόν τόν Κύριον ἡμῶν ἐώρακα;»⁶· μήπως δέν ἔχω δεῖ
ἐγώ τόν Κύριο Ἰησοῦ; Καί αὐτή βέβαια ἡ περίπτωση
καταγράφεται στήν Ἀγία Γραφή· ἀλλά δέν εἶναι ἡ μό-
νη. Πολλές φορές ὁ Παῦλος πρέπει νά εἶδε τόν Χριστό
–πού φυσικά αὐτές δέν καταγράφονται–, ἄλλοτε ἐσω-

5. Βλ. Ἀποκ. 22, 4, καί π. Ἀθαν. Μυτιληναίου *Ἡ Γένεσις, Τόμος Γ', Μάθημα 30ό*, ἔκδ. Ἱ.Μ.Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2019.

6. Α' Κορ. 9, 1.

τερικά, ὡς ὄραμα, κι ἄλλοτε ἐξωτερικά· ὁ Θεός ξέρει. Δέν μᾶς καταγράφει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πῶς ὁ Παῦλος μποροῦσε νά βλέπει τόν Ἰησοῦ Χριστό.⁷

Ἡ Ἐκκλησία μας, κατά ἓναν ποιητικότατο τρόπο, ἀναφέρεται σ' αὐτόν τόν *βηματισμό* τοῦ Θεοῦ Λόγου. Μή ξεχνᾶτε ὅτι στόν παράδεισο, ὅταν ἐμφανίζεται ὁ Θεός, δέν εἶναι παρὰ τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἀγίας Τριάδος· εἶναι ὁ Θεός Λόγος· Αὐτός εἶναι ὁ Δημιουργός μας. Φυσικά, καί τά τρία πρόσωπα δημιουργοῦν τόν ἄνθρωπο· ἀλλά ἐκεῖνος πού προβάλλεται στή δημιουργία εἶναι ὁ Θεός Λόγος. Τά πάντα ἔγιναν διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου καί ὑπό τοῦ Θεοῦ Λόγου· ὅ,τι ἔχει γίνει, ἔχει γίνει ἀπό τόν Θεό Λόγο. Εἶπα διὰ γιατί ὁ Πατήρ δημιουργεῖ διὰ τοῦ Υἱοῦ, *ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι*. Ἄρα ὅλοι εἴμαστε δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καί ὅπως λέει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης, «*καί χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν*»· χωρίς Αὐτόν δέν ἔγινε οὔτε ἓνα ἀπό αὐτά πού ἔχουν γίνει. Τίποτα δέν ἔχει γίνει ἀπ' ὅσα ἔγιναν, χωρίς τόν Ἰησοῦ Χριστό, δηλαδή τόν Θεό Λόγο, ὁ ὁποῖος κατοπινά ἐνανθρώπησε.⁸

7. Βλ. *Β' Κορ.* 12, 2-3.

8. Ἰωάν. 1, 3. Βλ. *Κολ.* 1, 16-17. Στό Σύμβολο τῆς Πίστεως (Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως) μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Θεός Πατήρ δημιουργήσε τόν κόσμο διὰ τοῦ Υἱοῦ· «...δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο». Ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀναφέρει πολύ χαρακτηριστικά: «Ὅταν δέ τὰ πάντα ἐνεργῆται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» (*Περὶ τῆς αἰδίου ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος σὺν Θεῷ, καὶ πρὸς τοὺς Σαβελλίζοντας*, PG 28, 117). Βλ. π. Ἰωάννου Ρωμανίδου, *Συμβολικὴ καὶ Δογματικὴ Θεολογία, Τόμος Α'*, σ. 240, καί π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ Δ' αἰῶνα*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 152.

Ἡ Ἐκκλησία μας λοιπόν ποιητικότερα ἀναφέρεται στό γεγονός τοῦ Θεοῦ Λόγου πού περπατάει στόν παράδεισο, μ' ἐκεῖνο τό θαυμάσιο τροπάριο τῆς Κασσιανῆς, πού τό χρησιμοποιεῖ ὡς Δοξαστικό τῆς Μεγάλης Τετάρτης. Λέει ἐκεῖ τό Δοξαστικό: «Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας, ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις· ὧν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐᾶ τὸ δειλινόν, κρότον τοῖς ὡσὶν ἠχηθεῖσα, τῷ φόβῳ ἐκρύβη». Θά καταφιλήσω τὰ ἄχραντά Σου πόδια καὶ θά τὰ σφουγγίσω πάλι μέ τούς βοστρύχους (βόστρυχος εἶναι ἡ μπούκλα), μέ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μου... Αὐτά τὰ πόδια, πού ἡ Εὐᾶ, ὅταν τὰ ἄκουσε νά περπατᾶνε τό δειλινό στόν παράδεισο, θορυβήθηκε ἀπό τόν κρότο τους, καὶ ἀπό τόν φόβο της κρύφτηκε. Εἶναι ὠραιότατο!

Αὐτά τὰ πόδια, πού ἡ Εὐᾶ τὰ ἄκουσε νά βηματίζουν στόν παράδεισο τό δειλινό καὶ φοβήθηκε καὶ κρύφτηκε, ἐγὼ τώρα δέν ἔχω νά φοβηθῶ, ἐγὼ τώρα δέν ἔχω νά κρυφτῶ, λέει ἡ ποιήτρια, δηλαδή ἡ πόρνη γυναίκα διά στόματος τῆς Κασσιανῆς, ἐκείνη ἡ πόρνη γυναίκα –ξέρετε τό περιστατικό⁹– πού πῆγε καὶ ἔπλυνε μέ τό μύρο τὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ καὶ μέ τὰ μαλλιά της τὰ σκούπισε. Βέβαια ἡ Κασσιανή εἶναι πολύ μεταγενέστερη, ἀλλά ὡς ποιήτρια ἀποδίδει τό περιστατικό αὐτό ποιητικότερα. Αὐτά, λέει, τὰ πόδια ἐγὼ δέν ἔχω πιά νά τὰ φοβηθῶ· εἶναι πόδια πού ἤρθαν νά μέ σώσουν· καὶ αὐτά τὰ πόδια ἐγὼ τώρα τὰ καταφιλῶ!

Ἔτσι, βλέπει κανεῖς πόση εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ... πού τότε μέν, ὅταν ἤρθε ὁ Θεός νά δεῖ τί

9. Βλ. *Ματθ.* 26, 6-13. *Μάρκ.* 15, 3-9.

κάναμε, χάσαμε τόν παράδεισο· τώρα όμως έρχεται νά μᾶς ξαναδώσει τόν Παράδεισο ὁ ἐνανθρωπήσας πιά Θεός.

Ὁ χρόνος ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ στούς πρωτοπλάστους δέν ἦταν ἡ ἐπόμενη ἡμέρα πού ἁμάρτησαν. Δέν ἦρθε ὁ Θεός τήν ἐπόμενη ἡμέρα ἢ τόν ἐπόμενο μήνα, ἀλλά τήν ἴδια ἡμέρα πού εἶχαν ἁμαρτήσει. Καί ὁ Θεός ἔρχεται *κατά τό δειλινόν*. Δειλινό εἶναι τό ἀπόγευμα, δηλαδή εἶναι ἡ ὥρα πού ἀκόμα κρατάει ἡ ἡμέρα.¹⁰

Γιατί ὁ Θεός ἔρχεται τήν ἴδια ἡμέρα πού παρέβησαν τήν ἐντολή Του νά δεῖ τούς πρωτοπλάστους; Διότι δέν θέλει νά χρονίσει τό τραῦμα πού ἄφησε ἡ ἁμαρτία, ὥστε νά μπορεῖ νά θεραπευθεῖ, ὅπως λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος.¹¹ Ἐνα τραῦμα, ἅμα τό περιποιηθοῦμε ἀμέσως μόλις συμβεῖ, φυσικά θεραπεύεται. Ἀλλά καί δέν ἔρχεται ὁ Θεός ἀμέσως μετά τήν παράβαση, τήν ἰδια στιγμή, ὥστε νά δοθεῖ χρόνος συνειδητοποιήσεως τῆς ἁμαρτίας καί ἀναπτύξεως τῆς μετανοίας· νά ἀρχί-

10. Οἱ Ο΄ τήν ὥρα τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Θεοῦ τήν μεταφράζουν ὡς *στό δειλινό*. Κάποιοι ἐρμηνευτές λένε πῶς αὐτό εἶναι ἀσπρήκτο, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει κάποια λέξη τοῦ κειμένου πού νά δικαιολογεῖ τήν μετάφραση αὐτή (J.H. Sailhamer, T.E.B.C. σ. 52, καί B. Jacob, *The First book of the bible, Genesis*, σ. 26). Ἡ ἀκριβής ἀπόδοση ἀπό τό Ἑβραϊκό κείμενο εἶναι *στόν ἄερα τῆς ἡμέρας*. Προφανῶς οἱ Ο΄ μεταφράζουν *στό δειλινό* ἐπειδή τότε ἀκριβῶς ἀρχίζει νά φυσάει ἕνα δροσερό ἀεράκι, ἡ ἀπογευματινὴ αὔρα.

11. «Ἵνα μάθῃς τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπία, ὅτι οὐδὲ τὸ τυχὸν ἀνεβάλετο, ἀλλ' εὐθέως εἶδε τὸ γεγονός, καὶ τοῦ ἔλκουσ τὸ μέγεθος, καὶ ἐπὶ τὴν ἰατρείαν ἔσπευσεν, ἵνα μὴ νομὴν ἐργασάμενον τὸ ἔλκος, ἀνίατον τὸ τραῦμα κατασκευάσῃ· διὰ τοῦτο προκαταλαμβάνειν ἐπείγεται καὶ εὐθέως πρὸς τὴν νομὴν τοῦ ἔλκουσ ἵσταται, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺν κατέλιπεν ἀπρονόητον, τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα μιμούμενος.» (Εἰς τὴν Γένεσιν, Ὁμιλία ΙΖ', PG 53,136)

σουν νά συναισθάνονται από μόνοι τους οι πρωτόπλαστοι τί ἔκαναν· δηλαδή νά μείνει κάποιος χρόνος.

Εἶναι αὐτό ἀκριβῶς πού συμβαίνει καί μέ τούς ὑποδίκους, πού ὅταν τούς βάλουν στή φυλακή, τούς ἀφήνουν κάποιον χρόνο νά σκεφτοῦν γιά νά ἀπολογηθοῦν, ἀλλά καί νά συλλάβουν τό ὅλο τους θέμα, τί πρέπει νά ποῦν, πῶς πρέπει νά κινηθοῦν. Βλέπει κανεῖς δηλαδή ἐδῶ ὅτι ὁ Θεός ἔρχεται τήν κατάλληλη στιγμή. Οὔτε χρονίζει, γιά νά μή μείνει τό τραῦμα ἀθεράπευτο, οὔτε σπεύδει νά συλλάβει τούς πρωτοπλάστους τήν ὥρα ἀκριβῶς πού κάνουν τήν ἁμαρτία. Δηλαδή περιμένει ὁ Θεός μιά ὠρίμανση.

Τό βλέπουμε πολύ συχνά καί στούς ἀνθρώπους αὐτό, παιδιά, μέσα στή ζωή μας. Τό βλέπουμε καί λέμε γιά ἕναν ἄνθρωπο ὅτι δέν ὠρίμασε στήν πνευματική ζωή. Τόν ἀφήνει ὅμως ὁ Θεός... τόν ἀφήνει. Βλέπετε, ἀρνεῖται τήν πνευματική ζωή, ἀρνεῖται ἀκόμη κι αὐτόν τόν Θεό. Δέν βιάζεται ὁ Θεός νά τόν ἐπισκεφθεῖ. Ξέρετε τί σημαίνει ἐπισκέπτεται ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο; Τόν ἐπισκέπτεται ἢ γιά νά τόν ἐλεήσει ἢ γιά νά τόν κόψει... νά πεθάνει! Δέν τό κάνει ὅμως αὐτό ὁ Θεός. Σπάνια θά τό κάνει ὁ Θεός, ὅταν κρίνει ὅτι πρέπει νά γίνει αὐτό. Ἀλλά τί κάνει ὁ Θεός συνήθως; Περιμένει. Τί περιμένει; Τήν ὠριμότητα. Πολλές φορές ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι δέν περιμένουμε τόν ἄλλο ἄνθρωπο νά ὠριμάσει· ὁ Θεός ὅμως περιμένει. Γιατί; Διότι ὁ Θεός «πάντας θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»¹². θέλει ὅλοι νά σωθοῦν, ἀφοῦ ἔλθουν σέ κάποια ἐπίγνωση. Αὐτή ἡ ἐπίγνωση ὅμως καί ἡ μετάνοια

12. Α΄ Τιμ. 2, 4.

εἶναι καρπός, θά λέγαμε, εἶναι συνάρτηση τοῦ χρόνου· πρέπει νά περάσει κάποιος χρόνος γιά νά γίνει αὐτή ἡ διαδικασία.

Καί ἐμφανίζεται ὁ Θεός «τὸ δειλινόν».

Πότε ἄραγε νά ἔγινε ἡ ἁμαρτία; τό πρωί; τό μεσημέρι; Πάντως δέν ἔγινε τό δειλινό. Τό δειλινό ἔρχεται ὁ Θεός.

Ἕνας ἐκκλησιαστικός συγγραφέας, ὁ Σεβηριανός, λέει: «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων, ὅτι τὸ δειλινὸν τότε τὸν Ἀδὰμ ἐπεσκέψατο, καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸ δειλινόν. Καὶ γὰρ κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ τὸ πάθος, καθ' ὃς διετέλεσεν ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν ἕως τῆς παραβάσεως καὶ τῆς κρίσεως, ἀπὸ ἑκτῆς ὥρας ἕως ἐνάτης.»¹³. Ὅπως θά ξέρετε, ἔχουμε μιά ἀκολουθία πού λέγεται ἑκτη Ὡρα καὶ ἄλλη μιά πού λέγεται ἐνάτη. Ἐκεῖ, στήν ἐνάτη Ὡρα, ἀναφέρεται τό περιστατικό αὐτό πού λέμε τώρα.

Ἐκεῖνος δηλαδή πού περπάτησε στὸν παράδεισο ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτὸς καρφώθηκε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἑκτη ὥρα, κατὰ τό ἐβραϊκὸ ὥρολόγιο,¹⁴ δηλαδή στίς δώδεκα τό μεσημέρι, καὶ πέθανε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐνάτη ὥρα, στίς τρεῖς τό μεσημέρι, δηλαδή τό δειλινό. Καὶ λέει τώρα ἐδῶ ὁ Σεβηριανός ὅτι ὁ Θεός ἔρχεται στὸν παράδεισο τότε, τὸ δειλινόν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πρωτόπλαστοι δέν μετανόησαν, τοὺς καταδίκασε, τοὺς ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸν παρά-

13. Σεβηριανοῦ Γαβάλων, *Εἰς τὴν ἑκτην ἡμέραν τῆς κοσμοποιίας καὶ εἰς τοὺς πρωτοπλάστους καὶ εἰς τὸν ὄφιν*, PG 56, 490.

14. Ἡ ἡμέρα πάντοτε ἄρχιζε μέ τὴν ἀνατολή τοῦ ἡλίου, σύμφωνα μέ τὸν ἐβραϊκὸ τρόπο χωρισμοῦ τοῦ εἰκοσιτετραώρου, τὸν ὁποῖο ἀκολούθησε καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

δεισο. Τώρα όμως ο Ἰησοῦς Χριστός ἔρχεται καί πεθαίνει αὐτήν τήν ὥρα στόν σταυρό, γιά νά τούς ἐπανεισαγάγει στόν Παράδεισο.

Καί μάλιστα, λίγο πρίν πεθάνει ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, Τοῦ λέει ὁ ληστής: *Κύριε, μνήσθητί μου, θυμήσου με στή Βασιλεία Σου*. Καί ὁ Κύριος τοῦ ἀπαντᾷ: *Σέ βεβαιώνω ὅτι σήμερα θά εἶσαι μαζί μου στόν Παράδεισο*.¹⁵ Εἶδατε; σήμερα!

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι τό δειλινό ἔγινε ἡ ἐκδίωξη, ἡ ἀποπομπή τῶν πρωτοπλάστων ἀπό τόν παράδεισο, τό δειλινό ἐπίσης ξαναμπῆκε ὁ ἄνθρωπος στόν Παράδεισο. Ὁ ληστής πέθανε πρίν νυχτώσει, πρίν βασιλέψει ὁ ἥλιος. Βεβαίως πέθανε μετὰ τόν Χριστό. Εἶναι γνωστό ὅτι εἶχαν σπάσει τά πόδια τῶν δύο ληστῶν γιά νά πεθάνουν.¹⁶ Καί ἔτσι, ἐκείνη τήν ἡμέρα, ἡ ψυχὴ τοῦ ληστοῦ, ὅταν ἔφυγε ἀπό τό σῶμα του, εἰσῆλθε στόν Παράδεισο.

Πράγματι, *«Εὐλόγητὸς ὁ Θεὸς τῶν ἀγίων, ὅτι τὸ δειλινὸν τότε τὸν Ἀδὰμ ἐπεσκέψατο, καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸ δειλινὸν ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ τὸ πάθος, ... ἀπὸ ἑκτῆς ὥρας ἕως ἐνάτης»*.

Καί ἀκόμη, ἂν θέλετε, ὅπως σ' ἓναν κῆπο, στόν παράδεισο, ἔγινε ἡ παράβαση καί εἰσῆχθη ὁ θάνατος, ἔτσι καί σέ ἓναν ἄλλον κῆπο, ὅπου τάφηκε ὁ Χριστός, ξαναδόθηκε ἡ λύτρωση.

Καί ἐκεῖνα τά πόδια, πού περπάτησαν στόν ἀρχαῖο παράδεισο καί φοβήθηκε ἡ Εὐά, αὐτά τά ἴδια πόδια σκύβει τώρα νά καταφιλήσει ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή,

15. Λουκᾶ 23, 42-43.

16. Βλ. Ἰωάν. 19, 32-33.

οὗ ἐκεῖνον τὸν κῆπο, ἀπὸ ἀγάπῃ καὶ εὐγνωμοσύνη!¹⁷

Βλέπετε, ὁ ἄναρχος Θεός, ὁ αἰώνιος Θεός, πῶς ὅλα αὐτὰ τὰ οἰκονομεῖ; Αὐτὰ μελετᾷ κανεῖς στὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ γεμίζει ἡ ψυχὴ του καὶ λέει ὅτι εἶναι ἀληθής ὁ Κύριος!

Καὶ προχωροῦμε. ἤκουσαν τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ οἱ πρωτόπλαστοι, σημειώνει τὸ ἱερὸ κείμενο, «καὶ ἐκρύβησαν ὃ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου»¹⁸, καὶ κρύφτηκαν καὶ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ γυναῖκα του, ἡ Εὔα, ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στὰ δένδρα τοῦ Παραδείσου.

Κρύφτηκαν λοιπὸν οἱ πρωτόπλαστοι, γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἐκτοτε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, πού ἐξ ὑπαιτιότητός μας βέβαια χάσαμε τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, δέν τὸ βλέπουμε πιά. Ἀλλὰ κατοπινὰ καὶ ὁ Θεός θὰ κρύψει τὸ πρόσωπό Του, γιὰ νὰ μὴν τὸ βλέπουν οἱ ἄνθρωποι. Πρῶτα κρύφτηκαν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ κρύφτηκε ὁ Θεός γιὰ νὰ μὴ δοῦν οἱ ἄνθρωποι τὸ πρόσωπό Του!

Αὐτὸ σέ πλεῖστα σημεῖα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ λέει ὁ Θεός ὡς ἐξῆς (σᾶς τὸ λέω σέ μία ἐλεύθερη ἀπόδοση, γιατί στήν κάθε περίπτωση ἔχει καὶ μιά ξεχωριστὴ διατύπωση): Δέν μπορεί νὰ δεῖ κανεῖς τὸ πρόσωπό μου καὶ νὰ ζήσει· θὰ πεθάνει. Πρῶτα οἱ πρωτόπλαστοι ἔβλεπαν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ στὸν παράδεισο, καὶ δέν πέθαιναν· τώρα ὅμως λέει ὁ Θεός: ὅποιος δεῖ τὸ πρόσωπό μου θὰ πεθάνει.

17. Βλ. Ἰωάν. 20, 1-18.

18. Γέν. 3, 8.

Ἐνδεικτικά σᾶς λέω μιά περίπτωση. Ὁ Μωυσῆς κάποτε ζήτησε ἀπό τόν Θεό μία χάρη: Κύριε, μέ ἀποκάλεσες φίλο Σου, μοῦ μιλάς καί Σοῦ μιλάω· τό πρόσωπό Σου ὅμως δέν τό ἔχω ἰδεῖ. Σέ παρακαλῶ, κάνε μου τή χάρη αὐτή· δεῖξε μου τό πρόσωπό Σου! Θά λέγαμε ὅτι εἶναι τό μεγαλύτερο πράγμα πού θά μπορούσε ποτέ ἕνας ἄνθρωπος νά ἀπολαύσει! Τό μεγαλύτερο πράγμα... τό μεγαλύτερο! Δέν ὑπάρχει πιό μεγάλο ἀπό τό νά δεῖ κανεῖς τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ!¹⁹

Καί τοῦ λέει ὁ Θεός: Δέν μπορεῖ κανεῖς νά δεῖ τό πρόσωπό μου καί νά ζήσει· θά πεθάνει. Θά δεῖς ὅμως τά ὀπίσθιά μου. Μπές μέσα σ' ἐκείνη τήν τρυπα –σέ μιά σπηλιά ἐκεῖ στό βουνό, στό Σινά. Ἐγώ θά περάσω, θά βάλω τό χέρι μου μπροστά στή σπηλιά· δέν θά μέ δεῖς· ἀλλά ὅταν ἐγώ θά ἔχω περάσει, θά ἀποσύρω τό χέρι μου, καί θά δεῖς τά ὀπίσω μου.²⁰

Ποιά εἶναι αὐτά τά ὀπίσω τοῦ Θεοῦ; Εἶναι ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ!²¹ Ἔτσι, διά μέσου τοῦ ἀνθρωπί-

19. Ὁ π. Ἀθανάσιος, σχολιάζοντας τό «καί ὄψονται τό πρόσωπον αὐτοῦ» (τοῦ Ἰησοῦ), στό 22ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐπιλέγει: Ἐδῶ, ἀγαπητοί μου, βρισκόμαστε στήν καρδιά τῆς καρδίας ὅλου τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως!... ἀκόμη καί ολοκλήρου τῆς Ἀγίας Γραφῆς!... ὅλων τῶν χριστιανικῶν ἀγώνων, τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καί τῆς ἀγάπης!... Στήν καρδιά βρισκόμαστε!... Τά πάντα εἶναι ἐδῶ!... Εἶναι ἡ κεκρυμμένη, εἶναι ἡ ποθητή, εἶναι ἡ ἐλπιζομένη, εἶναι ἡ ἀποκαταδοκουμένη αἰωνία θεωρία τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει στήν Πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή του ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. 8, 19)! Αὐτό εἶναι! Ὅτι καί ἂν κάνουμε στή ζωή μας, κάθε ἀγώνας, κάθε προσπάθεια, εἶναι γιά νά φθάσουμε κάποτε νά δοῦμε τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ!

20. Βλ. Ἔξοδ. 33, 12-23.

21. «Κατά τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὀπίσω δόξης αὐτοῦ

νου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ βλέπουμε, τόν Θεό. Γιατί, πράγματι, δέν μπορεῖ κανεῖς νά δεῖ τόν Θεό· εἶναι φύσει ἀδύνατον. Δέν μποροῦμε νά δοῦμε τήν οὐσί-α τοῦ Θεοῦ· εἶναι ἀδύνατον. Ὅλες οἱ κτιστές οὐσίες δέν μποροῦν νά δοῦν τήν ἄκτιστη οὐσία τοῦ Θεοῦ, τό πρόσωπό Του. Τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ λοιπόν τό βλέπουμε στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.²²

Ἔτσι, οἱ πρωτόπλαστοι, χάνοντας τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, ὑπέστησαν τή μεγαλύτερη ἀπώλεια πού θά μποροῦσε νά τούς συμβεῖ.

Ἀλλά προσέξτε κάτι. Μετά τήν ἐνανθρώπηση, ὅποιοι δέν δεῖ τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ δέν θά ζήσει.

Ὁ λαός μας τό λέει ὠραιότατα μέ τήν ἐξῆς λαϊκή ἔκφραση: Ὅπως πᾶμε, ὅπως ζοῦμε, ὅπως πολιτευόμαστε, δέν θά δοῦμε πρόσωπο Θεοῦ! Μέ αὐτό, τό δέν θά δοῦμε πρόσωπο Θεοῦ πού λέμε, ἐννοοῦμε ὅτι δέν θά ζήσουμε αἰωνίως, δηλαδή στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι τώρα, ἂν δέν δῶ τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, δέν θά ζήσω. Τότε ὅμως, ἂν ἔβλεπα τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, δέν θά ζοῦσα.

Αὐτό φανερώνει τό μεγάλο προνόμιο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος, τό ἀκατανόητο χάρισμα, τό ἀκατανόητο προνόμιο! Μάλιστα ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης, στήν *Α΄ Καθολική ἐπιστολή* του, σημειώνει: «ὅτι ὁψόμεθα αὐ-

τυγχάνει τὸ "σάρκα αὐτὸν γενέσθαι" καὶ ὀφθῆναι ἐν σαρκί, πρὸ τῆς τοιαύτης ἐμφανίον δόξης οὔσης "μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας".» (Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, *Εἰς τὸν Ζαχαρίαν*, 1.141.5-8). «Ἡ μὲν προκόσμιος ὑπαρξίς τε καὶ θεϊότης δηλοῦται διὰ τοῦ προσώπου· ἡ δὲ δημιουργία καὶ πρόνοια διὰ τῶν ὀπίσω.» (τοῦ ἰδίου, *Εἰς τὴν Ὀκτάτευχον*, 39.1116.6-8).

22. Βλ. Ἰωάν. 1, 18. 6, 46. 14, 8-9.

τὸν καθὼς ἐστὶ»²³, θά Τόν δοῦμε ὅπως εἶναι! Ποιόν; Τόν Ἰησοῦ Χριστό· γιατί διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θά δοῦμε καί τόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα τό Ἅγιο.²⁴

Ὡστε θά Τόν δοῦμε ὅπως εἶναι! Πῶς ὅμως;

Ὁ Παῦλος, ὅταν Τόν εἶδε ὁδεύοντας πρὸς Δαμασκόν, τυφλώθηκε. Γιατί; Διότι δέν ἦταν ἀκόμη ἑτοιμος ὡς σκεῦος ἐκλογῆς, δέν ἦταν καθαρισμένος, δέν ἄντεχε σ' ἐκεῖνο τό φῶς. Ἦταν μεσημέρι, λέει, καί τότε ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶδε τή δόξα τοῦ Χριστοῦ ὑπέρ τήν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου τοῦ μεσημεριάτικου! Ἀλλά εἶδε καί τυφλώθηκε.²⁵

Στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ θά δοῦμε τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «καθὼς ἐστὶ», ἔτσι δοξασμένο, ἀλλά δέν θά τυφλωθοῦμε. Οἱ Μαθητές εἶδαν τό πρόσωπο τοῦ δοξασμένου Χριστοῦ στό Θαβώρ «καθὼς ἠδύναντο»²⁶. Δέν μπορούσαν νά δοῦν πολλά πράγματα. Καί μάλιστα ἔπεσαν κάτω, μπρούμυτα, καί ἔκλεισαν τά μάτια τους· δέν μπορούσαν νά δοῦν, δέν ἄντεχαν, ἄν καί ἔβλεπαν «καθὼς ἠδύναντο», ὅσο μπορούσαν.²⁷

Στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὅμως τά πράγματα δέν θά εἶναι ἔτσι. Καί νά σκεφτεῖτε, παιδιά, ὅτι αὐτά εἶναι γεγονότα· δέν εἶναι σεσοφισμένος μύθος, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἀναφερόμενος ἀκριβῶς στό θέμα αὐτό, στή Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ. Δηλαδή δέν φτιαχτήκε μέ τό μυαλό μας αὐτό, δέν εἶναι ἀνθρώπινη

23. Α' Ἰωάν. 3, 2.

24. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 9.

25. Πράξ. 9, 1-16. 26, 13.

26. Βλ. ἀπολυτίκιον ἐορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος.

27. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 12. Α' Ἰωάν. 3, 2.

ἐπινόηση, δέν εἶναι ἕνας φιλοσοφικός μύθος· ὄχι· εἶναι γεγονός! Ἐμεῖς, λέει ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἡμασταν θεατές τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ τοῦ δεδοξασμένου, ἡμασταν αὐτόπτες, Τόν εἶδαμε, ἔχουμε ἐμπειρία!...²⁸ Πραγματικά, εἶναι καταπληκτικό!

Μόνο πού γιά νά φτάσουμε νά δοῦμε τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, θά πρέπει προηγουμένως νά δοῦμε τό πρόσωπο τῶν ἀδελφῶν, τῶν συνανθρώπων μας, ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ.

Πρῶτα-πρῶτα, πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι οἱ συνάνθρωποί μας εἶναι πρόσωπα· δέν εἶναι res, ὅπως ἔλεγαν οἱ Λατῖνοι, πράγμα. Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Εἴτε εἶναι λευκός, εἴτε μαῦρος, εἴτε κίτρινος, εἴτε πολιτισμένος εἶναι, εἴτε βάρβαρος, ὅποιος κι ἂν εἶναι, εἶναι πρόσωπο.²⁹ Ἀπό τό νήπιο ἕως τόν ὑπερήλικα, ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Καί κάθε πρόσωπο ἀδελφοῦ εἶναι ταυτοχρόνως μία εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Πρῶτα λοιπόν θά δοῦμε τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στά πρόσωπα τῶν ἀδελφῶν, καί μετά θά δοῦμε τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος πού ἀπαξιεῖ νά δεῖ ἔτσι τά πρόσωπα τῶν ἀδελφῶν, τῶν συνανθρώπων του, οὔτε τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ θά δεῖ. Τό λέει αὐτό καθαρά ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης στήν Α΄ Καθολική του ἐπιστολή.³⁰

Λέει μάλιστα ἕνα πολύ ὠραῖο, ἀπό τό Γεροντικό, ἀπό τή Λαυσαϊκή Ἱστορία, ἀριθμός 52 –δέν σᾶς τό λέω ὁλόκληρο γιά νά μήν χρονοτριβήσω: «Εἶδες γάρ τὸν

28. Β΄ Πέτρ. 1, 16.

29. Πρβλ. Γαλ. 3, 28.

30. Α΄ Ἰωάν. 4, 20-21.

ἀδελφόν σου; εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου»³¹. Naί, naί! Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου; εἶδες Κύριο τὸν Θεόν σου! Διότι σήμερα βλέπεις τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· αὖριο θὰ δεῖς τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ.

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι ἡ ἀγάπη ἀποκαλύπτει τὰ πρόσωπα, ἐνῶ τὸ μῖσος τὰ ἀποκρύπτει. Γι' αὐτό, ἂν θέλουμε νὰ ἀποκαλύπτονται τὰ πρόσωπα καὶ τῶν δικῶν μας καὶ τῶν ἄλλων μέσα μας, πρέπει νὰ ἔχουμε ἀγάπη. Τὸ μῖσος κρύβει τὰ πρόσωπα, καταστρέφει τὰ πρόσωπα, ἀπομακρύνει τὰ πρόσωπα.

Βλέπουμε λοιπόν ἐδῶ ὅτι κρύβονται, τόσο ὁ Ἀδάμ, ὅσο καὶ ἡ Εὐά. Γιατί; διότι εἶναι συνένοχοι. Κρύβονται μαζί, ὡς συνένοχοι. Ἔτσι, βλέπουμε ὅτι ἡ κοινὴ ἐνοχὴ τοὺς ἐνώνει. Ἀλλὰ ὅταν θὰ ἀποκαλυφθοῦν, τότε θὰ σπεύσουν νὰ ἀλληλοκατηγορηθοῦν, καὶ ὁ καθένας θὰ ἐπιρρίψει τίς εὐθύνες στὸν ἄλλο.

Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι; θὰ πεῖ στὸν Ἀδάμ ὁ Θεός. Μήπως παρέβης τὴν ἐντολή μου, τρώγοντας ἀπὸ τὸν καρπὸν ποῦ σὰς εἶπα νὰ μὴ δοκιμάσετε;

Ὅχι ἐγώ· ἡ γυναῖκα ποῦ μοῦ ἔδωσες μοῦ εἶπε νὰ τὸ κάνω!...

Εὐά, μήπως ἔφαγες ἀπὸ τὸν καρπὸ ποῦ σὰς εἶπα νὰ μὴ φᾶτε;

Ὅχι ἐγώ· ὁ ὄφρις μέ ἐξαπάτησε!...

31. Ἀποφθέγματα ἁγίων Γερόντων, *Περὶ τοῦ ἀββᾶ Ἀπολλώ*, 3, PG 65, 136B. Κατὰ τὸν ἅγιο Σιλουανό, ὁ ἀδελφός μας εἶναι ἡ ζωὴ μας (Ἀρχιμ. Σωφρονίου, *Ὁ ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἑσσεξ Ἀγγλίας, 2003, σ. 448). Βλ. ἁγ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Στρωματέων*, PG 1, 19.94.5.1 καὶ 2, 152.70.5.2. Ἀββᾶ Δωροθέου, *Ἔργα Ἀσκητικά*, Λόγος T', 181,5.

Βλέπετε λοιπόν ότι στη συννεοχή υπάρχει και μία ένωση. Όταν όμως οι συννεοχοί αποκαλυφθούν, τότε βεβαίως ο καθένας σπεύδει να αποκαλύψει τον άλλο. Είναι κάτι που πάντα το παρατηρούμε, σε κάθε άμαρτία, σε κάθε κακία και σε κάθε έγκλημα· ο ένας σπεύδει να αποκαλύψει τον άλλο· γιατί; διότι ακριβώς εδώ δεν συνδέει, δεν ενώνει το Πνεῦμα του Θεού, αλλά ενώνει ή κοινή ένοχή.

Τί έκρυψαν οι πρωτόπλαστοι; Έκρυψαν το πρόσωπό τους από το πρόσωπο του Θεού. Πήγαν να κρυφτούν μέσα στο δάσος από προσώπου Κυρίου του Θεού, να μήν τούς δεϊ ο Θεός· αλλά ταυτοχρόνως κρύβουν και το δικό τους το πρόσωπο. Έτσι, βλέπουμε ότι όταν ο άνθρωπος χάνει το πρόσωπο του Θεού, μοιραία χάνει και το δικό του το πρόσωπο.

Τόση ώρα που σᾶς μιλάω, έπρεπε να σᾶς πῶ –δεν σᾶς το είπα, και ζητῶ συγγνώμην– ότι όταν λέμε πρόσωπο, δεν έννοοῦμε βεβαίως αυτό που ἐγώ τώρα βλέπω σ' ἐσᾶς, κι ἐσεῖς βλέπετε σ' ἐμένα, τήν ὄψη, δηλαδή το μπροστινό μέρος του κεφαλιού μας, μέ τά μάτια, τή μύτη και το στόμα· αυτό δεν είναι το πρόσωπο. Πρόσωπο είναι ή προσωπικότητα· είναι αυτό που έννοοῦμε πολλές φορές στίς ἐκφράσεις μας –θά σᾶς το πῶ ἔτσι ἀπλᾶ– μέ τί πρόσωπο θά παρουσιασθῶ μπροστά σ' ἐκείνους τούς ἀνθρώπους, δηλαδή πῶς θά σταθῶ. Ἄρα όταν λέμε πρόσωπο, έννοοῦμε τήν προσωπικότητα.

Βεβαίως, πολλές φορές, ή προσωπικότητα ἐκφράζεται και διά του προσώπου του σώματος, αὐτοῦ δηλαδή που λέμε μάτια, μύτη, στόμα και τά λοιπά. Ἀλλά πρόσωπο δεν είναι κυρίως αυτό που βλέπω, ὅσο αυτό που δεν βλέπω· δηλαδή είναι ή προσωπικότητα.

Μέ άλλα λόγια, ὁ ἄνθρωπος ὅταν χάσει τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, στήν πραγματικότητα χάνει τό δικό του τό πρόσωπο. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ἀπώλεια τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἀπώλεια ὅμως τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος σημαίνει διάλυση τῶν στοιχείων πού συνθέτουν τήν προσωπικότητα. Καί αὕτη ἡ διάλυση συντελεῖται μέ τήν ἀλληλοκαταφορά αὐτῶν τῶν στοιχείων –τῆς νοήσεως, τοῦ συναισθήματος καί τῆς βουλήσεως– δηλαδή μέ τό νά στρέφεται τό ἓνα στοιχεῖο ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Αὐτό λέγεται διάλυση τῆς προσωπικότητος· ὅταν δηλαδή ὁ νοῦς μου καταφέρεται ἐναντίον τοῦ συναισθήματός μου· ὅταν ἡ βούλησή μου καταφέρεται ἐναντίον τοῦ συναισθήματός μου ἢ τῆς νοήσεώς μου. Δηλαδή τί κάνω; τί παθαίνω; Διαλύομαι, κομματιάζομαι!

Ὅταν ὅμως διατηρῶ τό πρόσωπό μου, σημαίνει ὅτι τό ἔχω συγκροτημένο. Αὐτές οἱ δυνάμεις, αὐτές οἱ πτυχές τοῦ προσώπου μου πού τό συνθέτουν –ἡ νόηση, τό συναίσθημα καί ἡ βούληση– συνεργάζονται μεταξύ τους, καί δέν ἀλληλοκαταφέρονται, δέν στρέφεται ἡ μία ἐναντίον τῆς ἄλλης.

Ἐρχεται ὁ νοῦς μου καί μοῦ λέει: Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ἐρχεται ὅμως τό συναίσθημά μου καί μοῦ λέει: Ἄ, ἐγώ θέλω νά κάνω αὐτό· ἔτσι μ' ἀρέσει ἐμένα... Θέλω νά κάνω συντροφιά μ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο. Ἄς μὴν πρέπει, ἄς ζημιωθῶ. Ὁ νοῦς μου λέει ὅχι, ἀλλά ἡ καρδιά μου λέει: Ἄ, ἐγώ θέλω νά κάνω συντροφιά μ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο... Θέλω νά τόν ἔχω φίλο, φίλη!... Ἀκόμη, ὅταν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ μέ προτρέπει ζῆσε τήν πνευματική ζωή, ἔρχεται ἡ βούλησή μου καί λέει στή

νόηση: Ἐσύ εἶπες νά ζήσω τήν πνευματική ζωή, ἀλλά ἐγώ, ἡ βούληση, δέν θέλω... Δέν μπορῶ, δέν μπορῶ!... Παραλύει ἡ βούληση. Τό λέγαμε τήν περασμένη φορὰ πῶς σκοτίσθηκε ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα στή νόηση, στό συναίσθημα καί στή βούληση.³²

Ὅποτε ἐδῶ τώρα ὁ ἄνθρωπος πραγματικά αὐτοδιαλύεται, χάνει τό πρόσωπό του.

Σπεύδουν λοιπόν οἱ πρωτόπλαστοι νά κρυφτοῦν ἀνάμεσα στά δένδρα τοῦ Παραδείσου!

Εἶναι περίεργο ὅμως. Ἀφοῦ ἔχουν διάλυση ἐσωτερική καί χάνουν τό πρόσωπό τους, ἀπό ποιόν πᾶνε νά κρυφτοῦν;... Δηλαδή;... Εἶναι περίεργο! Εἶναι μάλιστα καί ἕνας στρουθοκαμηλισμός, ἄν σκεφθοῦμε, πῶς ὁ σοφός Ἀδάμ, ἀλλά καί ὁ προφήτης Ἀδάμ, δέν γνώριζε ὅτι ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρὼν!

Θυμόσαστε πού παλαιά τό εἶχαμε πεῖ ὅτι εἶναι καί προφήτης ὁ Ἀδάμ, ὅταν εἶπε γιά τή γυναῖκα ὅτι αὐτή εἶναι ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων του καί σάρξ ἐκ τῆς σαρκός του, καί «ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»³³ καί λοιπά; Προφητικά τά εἶπε αὐτά ὁ Ἀδάμ. Τώρα λοιπόν δέν γνώριζε ὁ Ἀδάμ ὅτι ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρὼν;...

Ποῦ πᾶς, ἄνθρωπε; Πᾶς στό δάσος νά κρυφτεῖς;... Πᾶς νά κρυφτεῖς μέσα στό σπίτι σου;... Πᾶς νά κρυφτεῖς, ποῦ;... στό κρεβάτι σου;... κάτω ἀπὸ τό κρεβάτι σου, νά κλείσεις καί τά φῶτα;... Ποῦ;... Ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρὼν, σέ βλέπει!

32. Βλ. *Μάθημα 58ο*, σ. 15 κ.έ.

33. Βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου *Ἡ Γένεσις, Τόμος Γ΄, Μάθημα 33ο*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2019.

Λοιπόν, αὐτός ὁ σοφός Ἀδάμ, ἐνῶ γνώριζε ὅτι ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρών, τώρα σκοτίζεται, καί μοιάζει σάν νά τό ἀγνοεῖ, ὅτι δέν μπορεῖ νά κρυφτεῖ ἀπό προσώπου τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός τόν βλέπει! Ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρών!

Ἔτσι, παιδιά, ὅταν ἁμαρτάνουμε, λέμε: *Κύριε, μή μέ βλέπεις, ἕως ὅτου ὁλοκληρώσω τήν ἐπιθυμία μου!... Ἐγώ θέλω νά ἁμαρτήσω· ἀλλά μή μέ βλέπεις!...* Εἶναι πραγματικά παράξενο. Βλέπει κανεῖς τόν ἄνθρωπο νά νομίζει ὅτι δέν τόν βλέπει ὁ Θεός· ὅτι μπορεῖ νά ἁμαρτάνει, ἀφοῦ δέν τόν βλέπει ὁ Θεός. Σᾶς εἶπα ὅτι εἶναι ἕνας στρουθοκαμηλισμός.

Γνωρίζετε τί κάνει ἡ στρουθοκάμηλος, αὐτό τό μεγάλο βαρύ πουλί, πού δέν μπορεῖ νά πετάξει; Ὅταν τήν κυνηγοῦν οἱ ἐχθροί της, ἀποκάμνοντας ἀπό τό τρέξιμο, σκάβει ἕνα λακκάκι ἐκεῖ, στό ἔδαφος, κλείνει τά μάτια καί χώνει τό κεφάλι μέσα στό χῶμα ἐκεῖ, στά κλαδιά, νομίζοντας ὅτι τώρα ὁ ἐχθρός δέν τήν βλέπει! Τό ἴδιο πιστεύει καί ὁ ἄνθρωπος.

Ὡραιοτάτα ἡ *Σοφία Σειράχ*, στό 23ο κεφάλαιο, 18-20 στίχοι, λέει κάτι πού θά μᾶς βοηθήσει νά θυμόμαστε αὐτό πού εἶπαμε. Θά σᾶς τό διαβάσω· ἀκοῦστε:

«Ἄνθρωπος παραβαίνων ἀπό τῆς κλίνης αὐτοῦ, λέγων ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· τίς με ὁρᾷ; σκότος κύκλω μου, καί οἱ τοῖχοί με καλύπτουσι, καί οὐθεῖς με ὁρᾷ. τί εὐλαβοῦμαι; τῶν ἁμαρτιῶν μου οὐ μὴ μνησθήσεται ὁ Ὑψιστος». Ἄνθρωπος πού ἀφήνει τήν συζυγική του κλίνη, λέει μέσα του: Ποιός μέ βλέπει; Γύρω μου εἶναι σκοτάδι, καί οἱ τοῖχοι μέ καλύπτουν, καί κανένας δέν μέ βλέπει. Ἐκλείσα τήν πόρτα μου, κλείδωσα, ἔβαλα καί κουρτίνες στά παράθυρα, ἔκλεισα καί τά φῶτα·

μπορῶ τώρα νά ἁμαρτήσω. Ποιός μέ βλέπει; Γιά ποιόν λόγο νά ἔχω σεμνότητα; τί ἔχω νά φοβηθῶ; Τίς ἁμαρτίες μου δέν θά θυμηθεῖ ὁ Ὑψιστος.

»καὶ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπων ὁ φόβος αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔγνω ὅτι ὀφθαλμοὶ Κυρίου μυριοπλάσιως ἡλίου φωτεινότεροι, ἐπιβλέποντες πάσας ὁδοὺς ἀνθρώπων καὶ κατανοοῦντες εἰς ἀπόκρυφα μέρη». Καί ὁ φόβος του εἶναι μόνο τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός φοβᾶται μόνο μὴν τὸν δοῦν ἀνθρώπινα μάτια. Καὶ δέν γνωρίζει ὅτι τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ εἶναι μυριοπλάσια φωτεινότερα ἀπὸ τὸν ἥλιο, πού βλέπουν κάθε ἐνέργεια καὶ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντιλαμβάνονται καὶ τὰ κρυφὰ καὶ σκοτεινὰ μέρη. Ὅλα τὰ βλέπει ὁ Θεός· ὅπου κι ἂν πᾶς, ὅπου κι ἂν βρεθεῖς, σέ βλέπει ὁ Θεός.

»πρὶν ἢ κτισθῆναι τὰ πάντα, ἔγνωσται αὐτῷ, οὕτως καὶ μετὰ τὸ συντελεσθῆναι». Πρὶν νά κτιστοῦν τὰ πάντα, ἦταν γνωστὰ σ' Αὐτόν· τό ἴδιο ἀκριβῶς καὶ μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσή τους. Ὁ Θεός τὰ ξέρει ὅλα ὅσα θὰ κάνεις πρὶν ἀκόμη δημιουργηθεῖς· πολὺ δέ παραπάνω θὰ ξέρει τί θὰ κάνεις, ὅταν ἤδη συντελέσεις τὴν ἁμαρτία σου.

Παιδιά, ἐκεῖνο πού διασώζει τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ μετάνοια. Αὐτό ἀκριβῶς διασώζει τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πρωτόπλαστοι, ἀντὶ νά σπεύσουν νά κρυφτοῦν, μποροῦσαν νά ὁμολογήσουν τὴν ἁμαρτία τους καὶ νά ζητήσουν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ· Κύριε, ἁμαρτήσαμε, συγχώρεσέ μας. Ἀλλά δέν μετανοοῦν, γι' αὐτό καὶ κρύβονται.

Ἐκτοτε ὁ ἄνθρωπος φροντίζει νά κρύβει τὰ ἁμαρτήματά του καὶ νά φοβᾶται τὴ δημοσίευσή τους. Εἶναι καὶ αὐτό ἓνα προπατορικό κατάλοιπο.

Τό δυστύχημα εἶναι ὅτι πολλές φορές, ὅταν πηγαίνει ὁ ἄνθρωπος νά ὁμολογήσει τίς ἁμαρτίες του στό μυστήριο τῆς Ἐξομολόγησεως, καί ἐκεῖ ἀκόμα κρύβεται! Αὐτό εἶναι τό δυστύχημα. Ἔτσι, ἢ θά κρύψουμε μιά συγκεκριμένη ἁμαρτία μας ἢ θά κρύψουμε τό πρόσωπό μας, δηλαδή θά τό παρουσιάσουμε διαφορετικό.

Παιδιά, στήν Ἐξομολόγηση πρέπει νά παρουσιάσουμε τό πρόσωπό μας ὅπως εἶναι. Θέλουμε νά δοῦμε τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «καθώς ἐστι»; τότε κι ἐμεῖς πρέπει νά παρουσιάσουμε τό πρόσωπό μας «καθώς ἐστι», ὅπως εἶναι· δέν θά τό ἀλλοιώσουμε.

Ἔτσι, παρατηρῶ πολλές φορές, τό βλέπω, ὅτι ἔρχονται ἄνθρωποι στήν Ἐξομολόγηση, καί δέν παρουσιάζουν τόν ἑαυτό τους ὅπως εἶναι στήν πραγματικότητα, ἀλλά τόν γαρνίρουν μέ ψιμύθια, τόν μακιγιάρουν, ὥστε ὁ πνευματικός νά μή σχηματίσει μιά κακή ἰδέα γι' αὐτούς! Εἶναι μιά πλάνη, πού τήν ἐμπνέει πραγματικά ὁ ἴδιος ὁ διάβολος.

Ἐάν ὁ ἄνθρωπος φθάσει νά ἁμαρτάνει πλέον γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, δηλαδή χωρίς ἐπιφυλάξεις, χωρίς νά ντρέπεται καί χωρίς νά κρύβεται, –ὅπως δυστυχῶς ἔχουμε τέτοιους ἀνθρώπους στήν ἐποχή μας–, τότε ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἔχει φθάσει στά ἔσχατα τῆς κακίας του. Γι' αὐτόν ἴσως δέν ὑπάρχει πλέον φάρμακο σωτηρίας, ἂν ἀδιάντροπα φτάνει νά ἁμαρτάνει χωρίς τίποτε, μά τίποτε νά ντρέπεται. Θυμίζει αὐτό πού λέει ὁ Κύριος σέ μιά σχετική παραβολή γιά ἐκεῖνον τόν ἄδικο κριτή, πού ἔλεγε τόν Θεό δέν τόν φοβοῦμαι καί τούς ἀνθρώπους δέν τούς ντρέπομαι.³⁴ Εἶδατε; τόν Θεό δέν τόν

34. Λουκᾶ 18, 4.

φοβᾶμαι καί τούς ἀνθρώπους δέν τούς ντρέπομαι!

Θά λέγαμε ὅτι τό νά κρυφτεῖς, ἄνθρωπε, ἐπειδή εἶσαι ἁμαρτωλός, εἶναι καλό, ναί· θά μπορούσες ὅμως νά πεῖς μετανοῶ. Παρά ταῦτα, ἂν θέλεις, τό ὅτι κρύβεις τό πρόσωπό σου, στό βάθος εἶναι ἓνα δεῖγμα ὑγείας, πού φανερώνει ὅτι κρατᾷς κάτι μέσα σου. Δέν ἔφυγε ὁλότελα ἡ ντροπή· ντρέπεσαι, κρύβεσαι. Εἶναι καλό σημάδι αὐτό· καί εἶναι καλό ἀπό τήν ἄποψη ὅτι διατηρεῖς, ἐπαναλαμβάνω, κάποια ὑγεία ψυχῆς. Ὅπως καί ὁ Ἀδάμ· ἁμάρτησε, ἀλλά εἶχε κάποια ὑγεία ψυχῆς· γι' αὐτό καί τρέχει, σπεύδει νά κρυφτεῖ. Ἀλλά ὅταν, μέ τό μυστήριο τῆς Ἑξομολογήσεως, βρεθοῦμε μπροστά στόν Θεό, θά ποῦμε: *Κύριε, μετανοῶ! Σοῦ ὁμολογῶ τίς ἁμαρτίες μου! Συγχώρεσέ με! Καί τότε Ἐκεῖνος, φιланθρωπότατα, θά μᾶς συγχωρήσει.*

Παιδιά, εὐχομαι, μέ ὅλη μου τήν καρδιά –εἶναι τό τελευταῖο θέμα πρό τῶν ἑορτῶν– εὐχομαι ὅλοι νά ἐξομολογηθοῦμε, νά κοινωνήσουμε, καί ἔτσι νά ἔχουμε αὐτήν τή συνάντηση τοῦ προσώπου μας μέ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Καλές γιορτές!

Κυριακή, 16 Δεκεμβρίου 1984